

5. ФІНАНСИ І ГРОШОВИЙ ОБІГ

УДК 368.02:001.53

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ НАДХОДЖЕНЬ СТРАХОВИХ ПЛАТЕЖІВ

Кисільова І.Ю., к.ф.-м.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті розглянуто особливості планування надходжень страхових платежів та надходжень від інвестиційної діяльності. Визначено основні етапи планування, розглянуто методи прогнозування обсягу страхових платежів.

Ключові слова: планування, прогнозування, планування надходжень страхових внесків.

Кисилева И.Ю. ОСОБЕННОСТИ ПЛАНИРОВАНИЯ ПОСТУПЛЕНИЙ СТРАХОВЫХ ПЛАТЕЖЕЙ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье рассмотрены особенности планирования поступлений страховых платежей и поступлений от инвестиционной деятельности. Определены основные этапы планирования и методы прогнозирования поступлений объема страховых платежей.

Ключевые слова: планирование, прогнозирование, планирование поступлений страховых взносов.

Kysilyova I.Yu. PARTICULARITIES OF INSURANCE PREMIUM PLANNING / Zaporizhzhya National University, Ukraine

Particularities of insurance payment and investment income planning are discussed. Main stages of insurance payment planning and forecasting methods are discussed.

Key words: planning, forecasting, insurance payment planning.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Розвиток страхового ринку в Україні характеризується стрімким зростанням і високою динамікою росту економіко-організаційних показників. Однак в умовах глобальної фінансової кризи на страховому ринку проявляються певні негативні тенденції, зокрема збільшення збитку страхових організацій. Отже, вітчизняний страховий ринок потребує удосконалення технології ведення страхової справи, зокрема вдосконалення методик фінансового планування страхової діяльності. Для фінансового планування в сучасних умовах застосовуються різноманітні показники (критерій прибутковості, платоспроможності, фінансової надійності) та методи: відсотків від продаж, аналіз беззбитковості тощо. Однак фінансове планування страхової діяльності пов'язане із певними складнощами, які виникають внаслідок невизначеності страхового процесу. Основним методом фінансового планування страхової діяльності є балансовий метод, основою якого є план надходжень страхових платежів.

Планування фінансової діяльності компанії, яка займається страхуванням життя, має суттєві особливості, які пов'язані із довгостроковим характером страхування і не є предметом цієї роботи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми планування фінансової діяльності страхової компанії досліджували закордонні (І. Т. Балабанов, Д. Бланд, О. М. Зубець) і вітчизняні фахівці (В. Д. Бігдаш, В. Д. Базилович, О. Д. Заруба, С. С. Осадець, В. М. Фурман та інші). Брючковський С. Є. [1] формулює основні принципи фінансового планування страхової діяльності, а в роботі О. Д. Заруби [2] визначено основні підходи до планування надходжень страхових внесків, хоча не приділено уваги прогнозуванню їх рівня. У роботі В. Д. Бігдаша [3] визначено та сформульовано основні методичні аспекти фінансового бізнес-планування діяльності страховиків та наведено принципи розрахунку показників, які використовуються при фінансовому плануванні страхової діяльності, зокрема критеріїв прибутковості, платоспроможності та фінансової надійності страховика. Порядок проведення фінансового планування страхової діяльності, та зміст етапів планування розглядається в роботах О. О. Охріменка [4], В. М. Фурмана [5], О. Д. Вовчака [6] та інших.

У роботах вказаних авторів, на наш погляд, не знайшли відображення методичні аспекти планування обсягів надходжень страхових платежів, що є основою балансового методу планування, та надходжень від інвестиційної діяльності. Планування надходжень від інвестиційної діяльності страховика, як вказує більшість дослідників, пов'язане із певними складнощами, оскільки для цього необхідний високий ступінь достеменності надходження доходів за часом та величиною.

МЕТА СТАТТІ

Мета роботи – дослідити особливості та складові етапи фінансового планування діяльності страховиків, зокрема планування надходжень страхових внесків та надходжень від інвестиційної діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як і будь-якій діяльності, страхуванню властиве планування, основним завданням якого є забезпечення сталого розвитку компанії у відповідності до поставлених стратегічних цілей [2]. Розробку плану страховика потрібно підпорядковувати вирішенню головних для нього завдань на певному етапі, наприклад, розширення видів страхування та послуг, забезпечення фінансової стійкості страхових операцій тощо. Але завжди в полі зору страхових фахівців мають бути надходження страхових платежів і внесків, за рахунок чого формується первинний дохід страховика. Саме його обсяг становить фінансову базу для реалізації всіх планів страхової компанії. Тому можна вважати, що планування в страхуванні націлене на передбачення обсягу й напрямків використання страхового фонду. Величина страхового фонду визначається кількістю договорів у портфелі страхової організації і структурою видів страхування, що здійснюються. Якраз вони й характеризують потенційних страхувальників і, тим самим, економічну базу страхування (страхову суму, страховий внесок, страхове відшкодування тощо).

Як зазначається в роботі [3], процес фінансового планування включає такі етапи: 1) аналіз фінансових показників за попередній період; 2) довгострокове фінансове планування; 3) оперативне (поточне) фінансове планування. Оперативне фінансове планування, яке є достатньо розробленим та активно використовується, здійснюється на основі упорядкування запланованих в довгостроковому плануванні обсягів фінансових бюджетів.

У страхових організаціях розробляються плани неоднакової тривалості, що зумовлюється змістом поставлених завдань. Такі плани можна розмежувати на довгострокові й короткострокові [2]. Найважливішим серед довгострокових є п'ятирічний план. Він не випадково відіграє головну роль у фінансовому плануванні страхової організації, тому що більшість видів страхування має тарифну основу п'ять років. Це означає, що за п'ять років страховик зобов'язаний забезпечити еквівалентність відносин із своїми партнерами. У розвиток п'ятирічних планів складаються річні плани, яким властива конкретизація завдань страхової компанії, виявлення можливих диспропорцій у діяльності, шляхів подолання їх та залучення резервів. Основою річного плану є визначення порядку надходження страхових платежів, яке доцільно розглядати не лише як інструмент управління виробника страхових послуг з погляду їхнього обсягу, асортименту, якості, але й як план заходів щодо досягнення певної величини та структури страхового фонду, його руху.

Найважливішими показниками у фінансовому плануванні є обсяг страхових платежів та підсумкові результативні показники – прибуток, рентабельність. Останні розглядаються в роботі В. Д. Бігдаша [3].

Показник величини страхових платежів (з кожного виду страхування окремо), покладено в основу всього процесу фінансового планування страхової компанії. Спираючись на нього, розробляють планові завдання за окремими видами страхування з урахуванням залучення потенційних страхувальників. Оскільки, як зазначається в роботі [3], обсяг страхових платежів має синтетичний характер, при плануванні цього показника застосовується обчислення середнього платежу, середньої страхової суми, кількості діючих договорів тощо. Розміри страхових платежів, перебуваючи під впливом різноманітних факторів, мають певні коливання за роками. Разом із тим динаміка цих факторів досить стабільна, що дозволяє планувати і рівень цих факторів, і синтетичний показник обсягу платежів.

При плануванні надходжень страхових платежів страховик може використовувати таку класифікацію страхових продуктів, які дозволяють визначити перспективи розвитку страхових операцій на певній території діяльності страховика [6]:

- Перша група – основні страхові продукти, які забезпечують найбільший обсяг надходжень страхових премій, мають низький рівень ризику та користуються попитом на страховому ринку.
- Друга група – додаткові страхові послуги, які підтримують стабільний обсяг збору страхових внесків, мають різний рівень ризикованості страхових операцій, потребують додаткових витрат для залучення страхувальників.
- Третя група – стратегічні страхові продукти, які передбачають забезпечення в перспективі надходження значного обсягу страхових премій.

В основі формування сукупного фонду страхових премій лежить ціна страхової послуги, яка виражається через страховий тариф, що має сформувати страхові резерви в розмірах, достатніх для виконання вимог страхувальників.

Планування надходжень страхових платежів за типовими договорами, умови яких відповідають інтересам багатьох страхувальників, враховують дію закону великих чисел. Індивідуальні договори

відображають особливості конкретного клієнта, їм властиві спеціальні умови, встановлення індивідуальних тарифів тощо. За такими договорами планування здійснюється окремо за кожним договором з урахуванням конкретних особливостей діяльності страхувальника. Зазначимо, що більша фінансова стійкість властива страховому портфелю з переважанням у його структурі типових договорів. Наявність же значної кількості великих індивідуальних договорів посилює нестійкість та вимагає перестраховування.

Практика свідчить про переваги планування надходжень страхових платежів у три етапи [2] (рис. 1):

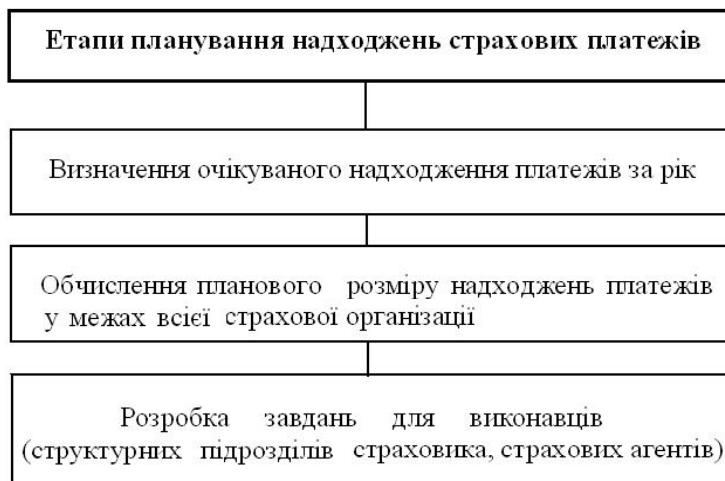

Рис. 1. Етапи планування надходження страхових платежів

Розглянемо ці етапи детальніше.

На першому етапі складається таблиця щоквартального надходження страхових платежів, величина яких встановлюється на основі можливої їхньої динаміки порівняно з попереднім роком і попереднім кварталом чи місяцем. Вивчення темпів зміни дозволяє прогнозувати їхні величини на наступні квартали (місяці).

Враховуючи те, що процес планування надходження страхових платежів на наступний рік починається всередині поточного, сумуються платежі, які надійшли за I і II квартали, з очікуваним надходженням за III і IV квартали року. У результаті визначається сума надходжень за рік. Проаналізувавши темпи зростання середніх платежів за останні п'ять років, розраховують їхню величину в поточному році. У плануванні надходження платежів із страхування життя показник середнього платежу на один договір обчислюється шляхом ділення суми сплачених внесків на число діючих договорів на кінець року. Практика свідчить, що темпи зростання середнього платежу досить стійкі. Це дозволяє прогнозувати обсяги страхових платежів із значним рівнем достеменності. Щоб визначити очікувану кількість договорів, необхідно поділити очікувану суму надходження страхових платежів на прогнозований середній внесок. Визначення планових обсягів надходжень страхових внесків спирається на прогнозовані значення.

Прогнозування обсягу страхових платежів – найважливіший елемент успішного планування діяльності страхових організацій в умовах ринкової економіки. Сучасною наукою досить детально розроблені загальнотеоретичні основи побудови економіко-математичних прогнозів із проведенням розрахунків на ЕОМ. За допомогою економіко-математичних прогнозів проводиться аналіз динамічного ряду числа діючих договорів страхування в передпрогнозованому періоді, а потім методом екстраполяції виявляється тенденція динаміки. Далі за допомогою експертних оцінок здійснюється коригування цієї тенденції.

Характер динаміки економічних показників страхової організації можна описати за допомогою тієї або іншої математичної функції. Підібравши відповідне рівняння, на основі фактичних даних обчислюють його параметри (постійні коефіцієнти). Обчисливши параметри рівняння, роблять вирівнювання, або налагодження динамічного ряду, змінюючи в рівнянні тільки часовий параметр t . Способи вирівнювання детально розроблені математичною статистикою [7]. Розраховані по рівнянню й нанесені на графік значення показників дають функціональну криву, що наочно показує тенденцію руху ряду. Екстраполюючи цю криву, одержують прогноз на майбутнє. Отже, основною умовою достовірного прогнозування є правильний вибір рівняння для опису тенденції. Так, наприклад, ряд проб і випробувань різноманітних кривих показав, що динаміку числа діючих договорів страхування найбільш точно відбиває рівняння логістичної функції:

$$Y(t) = L / (1 + ae^{-bt}) \quad (1)$$

де $Y(t)$ – чисельність страхувальників (число діючих договорів страхування);

L – граничне значення $Y(t)$;

a, b – параметри (коефіцієнти) рівняння, які обчислюються, виходячи з фактичних значень динамічного ряду за передпрогнозний період;

t – час, змінна величина, від зміни якої залежать конкретні річні значення прогнозу.

Інші показники (наприклад, надходження страхових внесків, страхові виплати й ін.), за допомогою яких можна прогнозувати фінансові результати страхових операцій, визначаються шляхом виявлення кореляційних залежностей, за допомогою побудови рівнянь регресії, що відбивають залежність надходжень внесків від зміни кількості договорів страхування й доходів населення (оскільки сума надходжень залежить від числа застрахованих і розміру сплачених кожним з них страхових внесків).

Враховуючи зміни загальної економічної обстановки в країні, вважається доцільним розробляти прогнози зі зсувом вперед на один, два або три роки передпрогнозного й прогнозованого періоду. Складання таких прогнозів забезпечує систематичне коригування прогнозних показників, що у свою чергу дає можливість становити реальні плани й коригувати їх.

На другому етапі визначається очікувана кількість договорів у поточному році i , спираючись на аналіз динаміки показника кількості договорів включно з поточним роком, розраховується кількість договорів у плановому році. Далі обчислюється очікуваний середній платіж на один договір у поточному році. Визначивши його динаміку включно з очікуваною величиною поточного року, можна розрахувати планову величину середнього платежу. Після цього обчислюється шукана планова сума надходження платежів шляхом множення планової суми середнього платежу на планову кількість договорів.

Щоб одержати ефективний інструмент управління страховою організацією, план надходження страхових платежів необхідно довести до конкретних виконавців як завдання. Розроблений страховиком план слід розподілити між страховими агентами, тому що якраз вони займаються аквізицією й інкасацією (укладанням договорів). На основі розробленого плану фірми страховим агентам доводять конкретні завдання. План надходження страхових платежів розраховується для страхових агентів за допомогою використання базових показників та їхнього планового приросту. Якщо об'єктом планування є ризикові види страхування, то за базу береться сума платежів, які надійшли за деякий, плановий період поточного року.

Можливі такі засоби розподілу обсягу планового приросту страхових платежів у відсотках до бази, прийнятої для планування: на основі рівня використання резервів; залежно від страхового поля; у рівній пропорції між всіма агентами. Найбільш поширеним є спосіб залежно від страхового поля. Зміст його в тому, що визначається обсяг планового приросту на одиницю вільного страхового поля в середньому за підрозділом страхової організації. Після цього одержаний результат множить на вільне страхове поле, встановлене на страховій дільниці.

Центральною ланкою фінансового планування є визначення балансу доходів і витрат, який відображає фінансові основи діяльності страховика.

Доходна частина балансу формується за рахунок таких джерел:

- надходження страхових платежів;
- доходи від інвестування тимчасово вільних засобів за довгостроковим страхуванням;
- надходження із запасних та резервних фондів;
- амортизаційні відрахування.

Обсяг страхових платежів переноситься в баланс доходів і витрат з розрахунків до плану надходження страхових платежів, величина яких вказується за кожним видом страхування.

Доход від інвестування страхових резервів – одне із основних джерел отримання прибутку страховою компанією. Тому оцінка величини цього доходу є необхідною умовою планування фінансової діяльності страховика. Особливість розрахунку доходів від інвестування тимчасово вільних коштів страховика полягає в тому, що величина страхового резерва, яка є базою для нарахування відсотків, змінюється в часі внаслідок нерівномірності надходжень страхових премій та здійснення страхових виплат.

Будемо вважати, що індивідуальний страховий фонд за кожним договором страхування лінійно зменшується від значення технічної премії, що надійшла, до нуля при закінченні договору. Тоді інвестиційний дохід за період дії договору страхування T , дорівнює:

$$I = i \int_0^T V(t) dt = iT\bar{V}, \quad (2)$$

де i – річна відсоткова ставка,

$\bar{V}$ – середній рівень резерва незаробленої премії протягом дії договору страхування.

Як зазначено в роботі [2], досить точно можна планувати дохід від розміщення тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках банків, а використання коштів із запасних фондів чи резервів планувати неможливо, оскільки його розміри визначаються фактичною збитковістю страхових операцій, оскільки вона буде розрахована лише в кінці року. Зазначимо, що надходження із запасних або резервних фондів не є доходом в економічному розумінні, тому що відображає перерозподіл коштів страхової компанії тільки за часом.

В основі планування витратної частини балансу доходів та витрат лежить так званий структурний підхід, який спирається на структурні взаємозв'язки тарифної ставки, тобто планування витрат за всіма статтями орієнтоване на певну частку від суми страхових платежів, закладену в тарифній ставці. Перевага структурного підходу до формування балансу полягає в тому, що цей підхід виключає вплив на обсяг нагромаджень факторів, які не залежать від діяльності страховика. Важливо й те, що з використанням такого підходу спрощуються розрахунки окремих статей витрат, особливо відрахувань до запасних фондів. Структура тарифної ставки з різних видів страхування формується в конкретних умовах. Тому розрахунок витрат доцільно проводити за кожним видом страхування окремо, а одержані дані оформляти в таблиці і вказувати вид страхування; суму платежів за планом; загальну суму виплат; відсоток фонду виплат до планової суми платежів. Наведений принцип можна використовувати й для визначення планових відрахувань на попереджувальні заходи, витрати на страхове обслуговування та планові нагромадження.

Фінансове планування може бути завершено викладенням плану розширення страхової компанії. Процес коригування фінансових планів полегшується багатоваріантністю прогнозних розрахунків, коли на „всі випадки життя” підготовлені відповідні плани.

ВИСНОВКИ

По результатам досліджень можна зробити такі висновки:

1. Показано, що динаміку кількості діючих договорів страхування найбільш точно оцінює логістична функція, яку можна використовувати для прогнозування страхової діяльності.
2. Доцільно будувати план надходжень страхових внесків в три етапи:
  - визначення очікуваного надходження платежів за рік;
  - обчислення планового розміру надходжень страхових платежів в страховій організації;
  - розробка завдань для виконавців (відокремлених підрозділів або страхових агентів).
3. Запропоновано математичний метод визначення надходжень від інвестиційної діяльності у зв'язку із нерівномірністю таких надходжень.

Прогнозування обсягу страхових платежів – найважливіший елемент успішного планування діяльності страхових організацій в умовах ринкової економіки. Дохід від інвестування страхових резервів – одне із основних джерел отримання прибутку страховою компанією. Тому оцінка величини цього доходу є необхідною умовою планування фінансової діяльності страховика.

Подальшим напрямком дослідження є розробка методики прогнозування надходжень страховика від інвестиційної діяльності на основі побудови розподілів інвестиційного доходу страхової компанії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брючковський С. Є. Фінансове планування діяльності страхових компаній [Електронний ресурс] / С. Є. Брючковський. — Режим доступу : <http://viem.edu.ua>.
2. Заруба О. Д. Страхова справа : підруч. / О. Д. Заруба. — К. : Вища шк., 2007. — 360 с.
3. Бігдаш В. Д. Методичні аспекти фінансового бізнес-планування діяльності вітчизняної страхової компанії / В. Д. Бігдаш // Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — № 3, Т. 1. — С. 67—73.
4. Охріменко О. О. Страховий захист: менеджмент, маркетинг, економіка безпеки : навч. посіб. / О. О. Охріменко. — К. : Міжнародна агенція «BeeZone», 2005. — 416 с.
5. Стратегічне управління страховою компанією : колект. монографія / В. М. Фурман, О. Ф. Філонюк, М. П. Ніколенко [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Фурмана. — К. : КНЕУ, 2008. — 440 с.
6. Вовчак О. Д. Страхові послуги : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. Д. Вовчак. — Львів : Компакт-ЛВ, 2005. — 656 с.
7. Герасимович А. И. Математическая статистика / А. И. Герасимович. — Мн. : Высшая школа, 1983. — 279 с.